

نخستین احزاب ایران و انگلستان
با نگاهی به علل موفقیت احزاب در انگلستان

نویسنده

علی رزاقی بهار

با مقدمه

دکتر محسن مدیر شانه‌چی

۱۴۰۰

سرشناسه: رزاقی بهار، علی
عنوان: نخستین احزاب ایران و انگلستان با نگاهی به علل موفقیت
احزاب در انگلستان با مقدمه دکتر محسن مدیر شانه‌چی
وضعیت ویراست:

مشخصات نشر: تهران: پرشیا شمع و مه، ۱۴۰۰

مشخصات ظاهری: ۱۵۰ ص، ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س م

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: حزب‌های سیاسی ایران

رده‌بندی کنگره: DSR ۱۵۰۴/۵

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۲۴۰۴۵۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۴۸۲۹۰

www.ketab.ir

نخستین احزاب ایران و انگلستان
با نگاهی به علل موفقیت احزاب در انگلستان

با نگاهی به دلایل موفقیت احزاب در انگلستان

نویسنده: علی رزاقی بهار

طرح روی جلد: ایمان رفاقتی

ناظر فنی: علیرضا صمدی

ویراستار: اکرم السادات ساکت

صفحه‌آرایی: سپیده الهوردی

چاپ اول: ۱۴۰۰

انتشارات: شمع و مه

چاپ: نگار نقش

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۶۰-۴۴-۳

حق چاپ و نشر برای انتشارات شمع و مه محفوظ است

۳۵۰۰ تومان

یادداشت

فصل‌های این کتاب در واقع پایان‌نامه دوره کارشناسی‌ارشد من با عنوان «بررسی خاستگاه احزاب اولیه در ایران و انگلستان است که با راهنمایی استادان گرانقدرم در طول دو سال با مطالعه مفصل روی احزاب در ایران و انگلستان در هنگامه شکل‌گیری نگارش شد. اگرچه رهاورد این مطالعات در این کتاب به‌طور کامل آمده است و آرزوی نویسنده ایجاد احزاب قوی با کارکرد درست خود در ایران است. اما در طول مطالعه و پژوهش در این خصوص دریافتم که شکل حزب به معنی واقعی آن در ایران کنونی نیازمند پژوهش و مطالعات زیاد، از خود گذشته‌گی‌ها و تغییر باورهایی است که ممکن است سال‌های بسیاری دیگر طول بکشد. اما باور دارم نخب می‌تواند کلاف سردرگم دموکراسی در ایران را باز کند.

درواقع پژوهشگران مجموعه‌ای از عوامل نظیر، عدم پیدایش تحول اساسی در ساختار نیروها و روابط تولید در ایران، تداوم شیوه تولید آسیایی و در نتیجه تداوم استبداد شرقی در ایران، عدم استقلال طبقات اجتماعی، عدم پیدایی نیروهای نوساز و اختلالی متناوب در فرایند انباشت سرمایه به دلیل رواج کشاورزی معیشتی و نه تجارتی در ایران را در پیدایی این فرهنگ دخیل می‌دانند.

به‌طور کلی، روشنفکران ایران اگرچه در دوره مورد بررسی این پژوهش (احزاب اولیه)، مهم‌ترین خاستگاه و پایگاه احزاب و تشکل‌های سیاسی بودند اما به دلایلی نظیر تقابل‌های شدید فرهنگی و ایدئولوژیک در جامعه ایرانی و همچنین غلبه ذهنی‌گرایی، خیال‌پردازی، خودمحوری و تکروی در میان خودشان، نه تنها نتوانستند با طیف‌ها و طبقات عمده طبقاتی، پیوند سیاسی و تشکیلاتی فعال و پایداری برقرار کنند، بلکه در برقراری وفاق و اجماع در میان خود نیز با مشکلات عدیده‌ای مواجه بودند.

۱۵	مقدمه
۱۷	بخش یکم:
۱۷	- آشنایی کلی با تحزب و احزاب سیاسی
۱۷	فصل یکم:
۱۷	- پیشینه و تعریف حزب
۱۷	- مقدمه
	- پیشینه حزب
۱۹	- بسترهای سیاسی اجتماعی شکل‌گیری حزب
۲۰	- تحولات اجتماعی به مثابه بستر تحزب
۲۱	- تحولات سیاسی به مثابه بستر تحزب
۲۲	- دیدگاه‌های مختلف در مورد پیدایش احزاب
۲۳	- دیدگاه نهادی
۲۴	- دیدگاه تاریخی اجتماعی
۲۵	- دیدگاه نوگرایی
۲۶	- مفهوم حزب
۲۶	- مفهوم حزب در ادبیات غرب
۲۶	- مفهوم حزب در فرهنگ ایرانی و اسلامی
۲۸	- تعریف حزب سیاسی
۳۰	- دیدگاه ساختارگرایانه
۳۱	- دیدگاه کارکردگرایانه
۳۱	- دیدگاه جامعه‌شناسانه
۳۲	- دیدگاه اقتصاد محور
۳۵	فصل دوم:
۳۵	- هدف‌ها و کارکردهای حزب
۳۵	- هدف‌های حزب
	- کارکردهای حزب
۳۷	- انواع کارکردهای حزب
۳۸	- نظریه‌های مختلف در مورد کارکردهای حزب

۳۸	- نظریه آلموند، پاول و مونت
۳۸	- نظریه پیتر مرکل
۳۹	- نظریه ژرژ لاوو
۴۰	- نظریه مریام
۴۱	- جمع‌بندی کارکردهای حزب
۴۱	- کارکردهای انتخاباتی
۴۲	- سازماندهی به افکار عمومی
۴۳	- گزینش و معرفی نامزدها
۴۳	- نظارت بر منتخبان حزب
۴۴	- کارکردهای غیر انتخاباتی
۴۴	- آموزش و افزایش مشارکت سیاسی
۴۵	- نظارت و اطلاع‌رسانی
۴۶	- کارکردهای منفی و آسیب‌های احزاب
۴۶	- حزب در برابر وحدت ملی
۴۷	- حزب در برابر آزادی‌های فردی
۴۷	- حزب در برابر مردم‌سالاری
۴۸	- نتیجه‌گیری

۵۱	بخش دوم:
۵۱	- تاریخچه و خاستگاه اولین احزاب در ایران
۵۱	فصل یکم:
۵۱	- اجتماعيون عاميون
۵۱	- مقدمه
۵۲	- اجتماعيون عاميون
۵۳	- قفقاژ و سازمان همت
۵۵	- شکل‌گیری حزب اجتماعيون عاميون
۵۸	- ترکیب اجتماعی و طبقاتی اجتماعيون
۵۹	- رابطه با احزاب مشابه
۵۹	- چگونگی گسترش تشکیلات اجتماعيون عاميون در ایران
۶۱	- اجتماعيون تبریز
۶۲	- اجتماعيون گیلان
۶۲	- ترکیب طبقاتی شعبه‌های اجتماعيون
۶۴	- ساختار حزبی و برنامه اجتماعيون عاميون در اسناد مشهود

- ۶۴ - ساختار تشکیلاتی
- ۶۶ - ساختار اندیشه‌ای
- ۶۷ - برنامه‌های اجتماعیون در عمل
- ۶۹ - جمع‌بندی

۷۱ فصل دوم:

- ۷۱ - حزب دمکرات
- ۷۱ - شکل‌گیری حزب دمکرات
- ۷۲ - حزب دمکرات در مجلس
- ۷۳ - برنامه و روش کار حزب دمکرات
- ۷۵ - ساختار تشکیلاتی دمکرات‌ها
- ۷۵ - جمع‌بندی

۷۷ فصل سوم:

- ۷۷ - اجتماعیون اعتدالیون
- ۸۰ - شباهت‌های اجتماعیون عامیون با اجتماعیون اعتدالیون

۸۱ بخش سوم:

- ۸۱ - خاستگاه و تاریخچه احزاب اولیه در انگلستان
- ۸۱ فصل یکم:
- ۸۱ - ریشه‌های تاریخی نهادهای دمکراتیک در انگلستان
- ۸۱ - مقدمه
- ۸۲ - ریشه‌های دمکراسی در انگلستان
- ۸۴ - نهادها و نظم سیاسی در انگلستان
- ۸۴ - دستگاه سلطنت
- ۸۵ - کابینه و نخست‌وزیر
- ۸۶ - پارلمان

۸۹ فصل دوم:

- ۸۹ - نظام حزبی در انگلستان
- ۸۹ - مقدمه
- ۹۰ - پیشینه نظام حزبی در انگلستان
- ۹۳ - شناخت احزاب اولیه انگلستان

- ۹۴ - حزب محافظه کار
- ۹۴ - حزب لیبرال
- ۹۶ - حذف حزب لیبرال و ظهور حزب کارگر

۹۹ بخش چهارم:

- ۹۹ - بررسی تطبیقی کارویژه‌ها و خاستگاه احزاب در ایران و انگلستان

۹۹ فصل یکم:

- ۹۹ - انگلستان: اولین گام به سوی دموکراسی
- ۹۹ - مقدمه
- ۹۹ - پیش شرط‌های دموکراسی در انگلستان
- ۱۰۱ - فنودالیسم
- ۱۰۲ - بورژوازی
- ۱۰۳ - اقتصاد لیبرال و ساخت احزاب

۱۰۷ فصل دوم:

- ۱۰۷ - تطبیق جامعه ایران و جامعه انگلستان
- ۱۰۷ - مقدمه
- ۱۰۷ - ایران جامعه کوتاه مدت
- ۱۰۸ - مشکل مشروعیت و جانشینی
- ۱۱۱ - بی اعتباری جان و مال
- ۱۱۲ - مشکل انباشت و توسعه
- ۱۱۶ - ویژگی‌های شکاف‌های اجتماعی ایران و انگلستان و تأثیر آن بر ساخت احزاب سیاسی
- ۱۱۶ - شکاف‌های قومی و تأثیرات آنها بر تشکل‌های سیاسی
- ۱۱۷ - شکاف‌های مذهبی و تأثیر آنها بر تشکل‌های سیاسی
- ۱۱۸ - شکاف‌های فکری فرهنگی و تأثیر آنها بر تشکل‌های سیاسی
- ۱۱۸ - شکاف‌های مربوط به ساختار جمعیت و تأثیر آنها بر تشکل‌های سیاسی
- ۱۱۹ - شکاف‌های طبقاتی و تأثیرات آنها بر تشکل‌های سیاسی
- ۱۲۱ - طبقات مرتبط با تولید و معیشت روستایی
- ۱۲۲ - طبقات مرتبط با تولید و معیشت عشایری
- ۱۲۳ - طبقات و طبقات مرتبط با تولید و معیشت سنتی شهری (تولید و تجارت خرده کالایی)
- ۱۲۴ - طبقات و طبقات مرتبط با تولید و تجارت جدید شهری (سرمایه دار صنعتی)
- ۱۲۴ - طبقه سرمایه دار (بورژوازی)

مقدمه

بی‌شک یکی از مهم‌ترین عوامل گسترش دموکراسی و مردم‌سالاری، نماد سیاست مدرن و حقیقه مفقوده و واسط میان مردم و رهبران «حزب» است. با بررسی تاریخ سیاسی کشورهای مختلف به خصوص حکومت‌هایی با قدمت تاریخی بیشتر دیده می‌شود که این حکومت‌ها ثبات و موفقیت‌های سیاسی خود را در درجه اول مدیون نقش احزاب در تشکیل و اداره دولت‌های‌شان هستند. به همین دلیل مطالعه خاستگاه و روند شکل‌گیری و گسترش احزاب در کشورهای مختلف به‌ویژه در کشورهایی که در آنها احزاب از قدمت و پیشینه قابل توجهی برخوردارند یک نیاز و ضرورت است. انگلستان یکی از کشورهای پیشتاز در زمینه سیستم حزبی است. به‌طوری که از سده هفدهم شاهد فعالیت گروه‌های مختلف با هدف تأثیرگذاری بر روند تصمیم‌ها و سیاست‌های اتخاذی و اجرایی کشور بوده است. این گروه‌ها با گذشت زمان و در سده نوزدهم سازماندهی و قاعده‌مندی بیشتری داشته‌اند و با ظهور در قالب پدیده‌ای به نام «حزب» به صورت منسجم‌تر به فعالیت‌شان ادامه داده‌اند. در تاریخ انگلستان دو گروه سیاسی وینگ (طرفداران مشروط کردن سلطنت و حذف حق الهی از نهاد سلطنت) که بعدها به «لیبرال»‌ها تغییر نام داد و توری (طرفداران شاه و کلیسا) که بعدها به «محافظه‌کار» تغییر نام یافت، از سده هفدهم در صدد حمایت از جریان‌های سیاسی موجود و فعالیت برای برتری گروه مورد حمایت خود برآمده و به این ترتیب پایه‌گذاران سیستم دو حزبی در شکل دهی به پارلمان و دولت این کشور شدند. در مقایسه باید گفت هرچند ایرانیان در پیشبرد دموکراسی و حکومت قانون در منطقه با انقلاب مشروطه (۱۲۸۵) پیشتاز بودند و اولین انجمن‌ها و احزاب قانونی را هم بسیار زودتر از دیگر همسایه‌های خود به تبعیت از غرب ایجاد کردند، اما در مقایسه با انگلستان تاخیری قابل توجه داشته‌اند.

اولین نشانه‌های مربوط به شکل‌گیری تشکلهایی از جنس احزاب در ایران، به اواسط دوره حکومت ناصرالدین‌شاه قاجار برمی‌گردد و تاریخچه شکل‌گیری رسمی اولین احزاب به اوایل سده گذشته تعلق دارد. شیوه شکل‌گیری رسمی احزاب در پارلمان ایران، بی‌شبهت به شکل‌گیری احزاب در پارلمان‌های

اروپایی نیست. «نخستین تشکیلات منسجمی که همچون یک حزب در ایران به وجود آمد، فراموشخانه بود که در اواسط سلطنت ناصرالدین شاه توسط میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله تشکیل شد. هدف وی از تشکیل این گروه آشنا ساختن ملت با نظام تمدن جدید کشورهای اروپایی، تبلیغ آزادی، حمایت از برقراری حکومت مشروطه، دفاع از حقوق فردی و تغییر اساس رژیم حکومت وقت ایران بود» (ناظری، ۱۳۸۲: ۱۶).

اما در مورد اولین احزاب رسمی در ایران، با توجه به این که در دوره کوتاه اولین مجلس شورای ملی، فرصت دسته‌بندی میان نمایندگان مجلس نبود، از اوایل مجلس دوم، در سال فتح تهران در ماه رجب سال ۱۳۲۷ هجری قمری، مطابق با ۱۹۰۸ میلادی دو حزب در ایران شکل گرفت: یکی انقلابی و دیگری اعتدالی که در همان سال بعد از افتتاح مجلس دوم مشروطه فعالیت خود را به‌طور رسمی با نام‌های «حزب دمکرات عامیون» و «حزب اجتماعيون اعتداليون» آغاز و خودشان را به مجلس معرفی کردند. در این کتاب بررسی تطبیقی خاستگاه اولین احزاب در انگلستان به عنوان یکی از پیشگامان سیستم حزبی در دنیا در مقایسه با ایران هدف بوده که می‌تواند در جهت آشکار شدن دلایل ضعف کارویژه‌های احزاب در ایران و نهادینه‌شدن آن تصویری روشن و راهگشا ارائه دهد.

www.ketab.ir